

KÖNYVEKRŐL

Dominique Simone Rychen és Laura Hersh Salganik (szerk.): Defining and Selecting Key Competencies [A kulcskompetenciák meghatározása és kiválasztása]
Hogrefe and Huber Publishers; Seattle, 2001. 251.

A világ minden részén gyors társadalmi és technikai változásnak lehetünk tanúi. Egyrészt a globalizációnak köszönhetően megfigyelhető egyfajta gazdasági és kulturális uniformitás, másrészt a társadalmi különbségek növekedéséből adódóan egy polarizálódási folyamat. Ebben a komplex és ellentmondásos világban közös az oktatás egyre kiemelkedőbb szerephez jutása. A gazdasági fejlődés, a társadalmi és személyes jólét, illetve elégedettség szorosan kötődnek a tudáshoz, a képességekhez, kompetenciákhoz, illetve a tanuláshoz.

A társadalmi és gazdasági változások tükrében az oktatásnak hosszútávra tervező modernizációra van szüksége, ami egyrészt az oktatás kimenetére, másrészt az oktatás céljainak megváltoztatására helyezi a fő hangsúlyt. Ez a már égetővé vált probléma a Föld minden egyes pontján jelen van – gondoljunk csak a gigantikus méretű OECD mérésekre.

Az OECD felismerte, hogy egy ilyen nagyszabású változtatáshoz elengedhetetlen az elméleti megalapozottság, azaz a sikeres és felelősségteljes élethez szükséges kompetenciák, kulcskompetenciák meghatározása. E következményeként 1997-ben az OECD keretében elindult a DeSeCo program (Definition and Selection of Competencies), melynek fő célja a fogalmi háttér kidolgozása, elméleti keret adása, illetve az oktatás kimene- telével kapcsolatban empirikus vizsgálatok értékeléséhez összehasonlító, valamint értékelési pontok kidolgozása. Ez a könyv ezeknek a céloknak a megvalósításához járul hozzá, egy csoportba fogja a legismertebb megközelítéseket, lehetővé téve a könnyebb áttekintést és a projekt továbbhaladását.

Mit jelent a sikeres és felelősségteljes élet? A kulcskompetenciák (*key competences*) meghatározásának milyen következményei vannak a társadalom számára? Az érintett könyv szerzőihez hasonlóan ilyen és ehhez hasonló kérdésekre sokan keresik a választ, csak előbbieket ezt különböző perspektívákból teszik. Minden szerző a saját területe szemszögéből egy részletes betekintést ad a kulcskompetenciák meghatározásának, definiálásának problematikájába. A szerzők között találunk tanárt, közgazdászt, politikusot, filozófust, antropológust, szociológust és még sorolhatnánk az érintett területek sorát.

Néhány meghatározó kérdés, amivel a könyv szerzői is foglalkoznak:

- Meghatározató-e a sikeres életvezetéshez elsődleges fontosságú kompetenciák sorozata?
- Ha igen, akkor milyen természetűek ezek a kompetenciák, és mitől lesz valamelyikből kulcskompetencia?
- Hogyan jellemezhetőek ezek a kulcskompetenciák (végtelen, vagy véges számú, stb.)?
- Függetlenül működnek?
- Mennyire általánosak társadalmi, gazdasági, kulturális szempontból?
- Mennyire általánosak korra, nemre, státuszra vonatkozólag?

Az első három fejezetben háttér-információkat tartalmazó általános írásokkal találkozhatunk. Először a képességek és kompetenciák fejlesztésével kapcsolatos múltbéli, valamint jelenben is folyó empirikus vizsgálatokról olvashatunk. *Laura Salganik* nemzetközi kitekintésében egy igen tömör és lényegre törő összefoglalót ad. Érinti az iskola minőségét, hatásosságát, fontosságát vizsgáló, a 10 éves múltra visszatekintő IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nemzetközi vizsgálatokat, amelyek bázisa az

iskolai tantervekre (olvasás, matematika és természettudomány) épült. A második fejezetben *John Carson* az IQ mérésének történetét mutatja be, majd a harmadik fejezetben *Franz E. Weinert* a kompetenciával, metakompetenciával (*metacompetence*) és kulcskompetenciával kapcsolatos elméleti megközelítéseket eleve-níti fel és veti össze. Tanulmánya jól alátámasztja azt a megállapítást, hogy nem létezik egységes meghatározás ezekre a fogalmakra, illetve nem létezik a különböző elméleteket átfogó és összekötő elmélet sem. Gyakorlatilag ahányan használják, annyiféle definíció él a szakirodalomban. Tanulmányának záró részében lényegre törően kiemeli, és pontokba szedi az érintett meghatározások legfontosabb pontjait, nem próbálkozik közös, esetleg új definíció ismertetésével.

A következő öt fejezet egy-egy konkrét tudományterületre összpontosító tanulmányok sorozatából áll. *Monique Canto-Sperber* és *Jean-Pierre Dubuy* filozófiai nézőpontból (4. fejezet), *Helene Haste* szociál-pszichológiai oldalról (5. fejezet), valamint *Philippe Perrenoud* a szociológia felől (6. fejezet) közelíti meg a kulcskompetenciákat.

A *Canto-Sperber* és *Dubuy* által azonosított kulcskompetenciák (4. fejezet) nem azonosak bizonyos konkrét készségekkel, hanem egy többdimenziós, absztrakt tér dimenziói, amiben meghatározható az egyes készségek (*particular skills*), képességek (*particular abilities*), illetve a tehetség (*capacities*) helye. Az oktatás kimenetele szemszögéből öt elvárható dimenziót, kulcskompetenciát azonosítanak: a komplexitással való megbirkózás, a lényeglátás, a szabályozás, az együttműködés és a beszámolás.

Haste (5. fejezet) szociálpszichológiai nézőpontból az egyéntől elválaszthatatlannak tekinti kulturális, társadalmi és nyelvi környezetét. Három féle „kompetens ember”-modellt formál meg: a rejtvényfejtőt (*puzzle solver*), a mesélőt (*story teller*) és az eszközhasználót (*tool user*). Elméletében a kompetens személy elégedett magával, képes figyelni valamire, jövőorientált, a változásokhoz alkalmazkodó és van felelősségérzete. E tanulmány a következő öt kompetenciaterületet azonosítja: műszaki kompetencia; a kétértelműséggel és különbözőséggel való megbirkózás képessége; társadalmi kapcsolatok létrehozásának és fenntartásának képessége; motiváció, érzelem és akarat képességei; felelősségérzet.

A szociológus *Perrenoud* (6. fejezet) a sikeres élet kulcsát abban látja, ha valaki nem csal, nem idegenedett el teljesen a társadalomtól, nem uralkodó és nem kizsákmányolt. Az általa megjelölt szükséges kompetenciákat az élet minden területére kiterjedő, általános kompetenciáknak tekinti, mert érvelése szerint minden szociális interakcióban történik.

Frank Levy és *Richard Murnane* közgazdászok arra keresik a választ, hogy vajon a gazdasági életben milyen kompetenciákra van szükség (7. fejezet), *Jack Goody* pedig antropológiai oldalról ragadja meg a kulcskompetenciák kérdéskörét (8. fejezet). A hetedik és nyolcadik fejezet empirikus megközelítései állnak legközelebb az OECD által elfogadott tudással és képességekkel kapcsolatos nézőponthoz, ugyanakkor legtávolabb a korábban megismertektől. A sikeres életvezetéshez szükséges képességek felölelik az olvasást, a matematikát, kommunikációs és együttműködési készségeket, valamint a számítógéppel való bántást. *Goody* szerint azt, hogy a sikeres életvezetéshez milyen kulcskompetenciákra van szükségünk, nagy részben meghatározza a társadalom, az egyéni életstílus és a munkához, élethez való hozzáállás.

Az utolsó két rész az iskolai munkában is hasznosítható megjegyzéseket és észrevételeket tartalmaz. *Robert Kegan* pszichológus és *Cecilia Ridgeway* szociológus közös írásában a korábbi fejezetekben tárgyalt öt tudományterületre koncentrálnak megközelítéseket vitatják, illetve magyarázzák (9. fejezet). Az utolsó, 10. fejezet egy válogatás, politikai, illetve gyakorlati nézőpontok, valamint reagálások gyűjteménye, ahol *Jacques Delors*, *Alexandra Draxler*, *Bob Harris*, *Jean-Patrick Farrugia*, *Carlo Callieri*, *Laurell Ritchie* és *Uri Peter Trier* álláspontjának rövid összefoglalásával ismerkedhetünk meg. Az érintett oktatáskutatók és gyakorló pedagógusok egyetértenek a kulcskompetenciák definiálásában használt formális kritériumokkal, de abban már eltérő nézetet vallanak, hogy melyik kompetencia kulcskompetencia. Mind elméleti, mind gyakorlati oldalon megerősítik a képességek, viselkedés, értékek formális oktatáson kívüli fontosságát (szerepjáték, játék, munkahely, tömegkommunikáció, család, szomszédság, a formális és informális tanulás színhelyei), továbbá egyetértenek abban is, hogy ha egy társadalom nem állít fel normákat, nem határozza meg, mi az, hogy normális – ami mindenhol elsőbbséget élvez –, akkor az a társadalom nem képes túlélésre.

Könyvekről

Mielőtt továbblépnénk, tegyünk egy kis kitérőt a terminológia irányába. Maga a könyv címe is tartalmazza a kompetencia kifejezést. Az angolban találkozhatunk mind a *competence*, mind a *competency* kifejezésekkel. Az előbbit használják, ha elmélet megnevezéséről, speciális képességek jelöléséről, vagy kompetenciák szintjéről beszélünk, az utóbbit, ha a kompetenciákról mint követelményről van szó. Ez a konzekvens megkülönböztetés végig következetes a könyvben.

Ha valaki a kulcskompetenciák tartalmi oldalára összpontosít, és abból a szempontból szeretné összegezni a szerzők álláspontját, hogy milyen tulajdonságok kellenek a környezettel való hatásos interakcióhoz, akkor három nagy területet jelölhet meg:

- Önálló és átgondolt cselekvés. (Mind az egyén, mind a csoport is meg tudja védeni az érdekeit; fizikai és társadalmi környezetével képes aktívan kommunikálni, képes projektek szervezésére és vezetésére valamint különböző célok elérése érdekében stratégiák kidolgozására.)
- Az eszközök kölcsönös használata. (Ez nem csak azt jelenti, hogy valakinek van valamilyen eszköze és azt használni is tudja, hanem azt is, hogy a működését is ismeri.)
- Társadalmilag heterogén csoporthoz való csatlakozás és együttműködés. (A mai demokratikus társadalmakban ez elkerülhetetlen.)

Ezek a kategóriák több okból is alapvető kulcskompetenciáknak számítanak a DeSeCo projectben.

Ha oktatási reformról, vagy az élethosszig tartó tanulásról beszélünk, a kulcskompetenciák osztályozása, meghatározása, azonosítása nélkülözhetetlen. A tanulmányok alapján azonban egyértelművé vált, hogy ez egy igen komplex, sokoldalú és széleskörű vállalkozás, amit csak interdiszciplináris nézőpontból, az elmélet és a gyakorlat összevetésével szabad megközelíteni. Kreatív és újító szakemberekre van szükség, hogy a már meglévő és rendszerezett tudáselméletekből meghatározzák az elméletileg alátámasztott, sikeres élethez nélkülözhetetlen kulcskompetenciák sorát, mert az már az érintett fejezetek alapján is kiderült, hogy egyszerű következtetéssel és levezetéssel nem jutnak előbbre. Még a multidiszciplináris megközelítés sem vezet el egyenesen egy koherens, területeket átfogó fogalmi kerethez. Naivitás lenne azt gondolni, hogy ha összerakjuk az egyes tudományterületek eredményeit, mint puzzle-darabokat, a végén egy egységes, a fent említett feltételeknek megfelelő fogalmi keretet kapnánk. Minőségi, mennyiségi és leíró elemzésekre van szükség a kulcskompetenciák meghatározásához, ami viszont csak akkor lehetséges, ha összevetjük a különböző területeken kialakult nézeteket. Ezt tűzték ki célul és valósították meg nagyon igényesen, részletesen és magas színvonalon a *Defining and Selecting Key Competencies* című könyv szerzői és szerkesztői.

A kötet az olvasók széles táborát szólítja meg: oktatáskutatókat, közgazdászokat, szociológusokat, pszichológusokat, filozófusokat, politikusokat, antropológusokat, menedzsereket, munkaadókat, munkavállalókat, diákokat, tanárokat és mindenkit, akit érdekel az oktatás sikerének, hatásosságának javítása, érdekel az oktatásban zajló reformok és felmérések nemzetközi tendenciáinak irányvonala. A hatékonyabb megértést a könyv nyelvezete is segíti. Egy-egy új fogalom bevezetésével párhuzamosan pontos magyarázatot ad értelmezésére.

Molnár Gyöngyvér